

POVILAS ALEKSANDRAVIČIUS

Mykolo Romerio universitetas

HEIDEGGERIO JAUNYSTĖS FILOSOFIJA: NUO AMŽINYBĖS GARBINIMO IKI LAIKO SUABSOLIUTINIMO

The Philosophy of the Young Heidegger:
from Adoration of Eternity to Absolutization of Time

SUMMARY

The article attempts an analysis of the first texts by Martin Heidegger written in 1909–1919. This analysis identifies a central shift in philosophical thought—from theologically-conceived adoration of eternity to philosophical absolutization of time. These texts mark the essence of the first period of the German philosopher's thought. They reveal the young Heidegger's inveteracy in Catholicism, and his apologetic disposition, which saw a crisis in 1911. The author also explores Heidegger's transition to the Neo-Kantians of Freiburg University, the battle against psychologism fought there, and the Habilitation thesis on Duns Scotus influenced by Rickert and Husserl. That thesis gave birth to the concept of the correlativity between eternity and time, which, itself is based on Hegel's philosophy and would support the development of Heidegger's remaining thought. Finally, Heidegger's concentration on time is analysed in the context of his conversion to Protestantism.

SANTRAUKA

Straipsnyje analizuojami pirmieji Martino Heideggerio tekstai, parašyti 1909-1919 metais. Ši analizė leidžia identifikuoti pirmąjį filosofo mąstymo periodą, kuriame nuo teologiškai suvoktos amžinybės pereinama prie filosofinio laiko suabsoliutinimo. Atskleidžiamas katalikybės poveikis jaunajam Heideggeriui, apologetinis jo nusiteikimas ir 1911 metų religinė krizė. Nagrinėjama jo pažiūrų kaita, kuri siejama su Freiburgo universiteto neokantainiais bei kova prieš psychologizmą, aptariama Rickerto ir Husserlio paveikta jo parašyta habilitacinė disertacija apie Dunsą Škotą. Disertacijoje, remiantis Hegelio filosofija, pirmą kartą įteisinta amžinybės ir laiko koreliatyvumo sąvoka. Ji tapo išeities pozicija tolimesnei Heideggerio minties raidai. Laiko sąvoka yra analizuojama Heideggerio atsivertimo į protestantizmą kontekste. Toks požiūris padeda išryškinti esminius analizuojamos problemos klausimus.

RAKTAŽODŽIAI: Heideggeris, amžinybė, laikas, neokantizmas, koreliatyvumas, katalikybė, protestantizmas.

KEY WORDS: Heidegger, eternity, time, Neo-Kantianism, correlativity, Catholicism, Protestantism.

PERĖJIMAS PAS NEOKANTININKUS

1911–1912 m. Heideggeris grįžo į Freiburgo universitetą studijuoti matematikos²⁴, tačiau jo dėmesys filosofijai nebuvo išblėšęs. 1912 m. pasirodė matematikos, paremtos filosofinėmis idėjomis, straipsnis, kuriame pirmą kartą Heideggeris pripažino, jog scholastika nėra išsprendusi visų problemų. Jaunasis mąstytojas apeliuoja į pačią esmę, klausdamas, kas iš esmės yra logika. Jis atsisako pateikti scholastinį atsakymą į šį klausimą ir pripažįsta naujų filosofinių ieškojimų būtinybę: „Esame akivaizdoje tokios problemos, kuri bus sprendžiama tik ateityje“²⁵.

Paveiktas Rickerto neokantizmo, Heideggeris, nors dar prisilaikydamas scholastinių nuostatų, 1914 m. publikuoja psichologizmo doktrinai skirtą straipsnį, kuriame be užuolankų ragina katalikų mąstytojus labiau domėtis Kantu: „Iš katalikų pusės, mums labai trūksta rimtų ir tikrai mokslinių darbų kantiškąja tematika“²⁶. Rengdamas habilitacinį darbą apie Dunsą Škotą, Heideggeris rėmėsi ne tik Rickertu, kuriam dedikavo šį darbą, bet ir šio itin vertinamą jauną neokantininku Lasku.

Prieš imdamiesi šių dviejų Heideggerio tekstų analizės, turime paminėti ir

kitas įtakas, kurioms jis buvo atsivėręs nepaprastai vaisingais 1912–1915 m. Studijų metais skaito Schellingą, Hegelį ir Fichtę, Dilthey ir Schleiermacherį, Simmelį, Troeltschą ir Spenglerį, atranda Nietzsche's darbus. Jis analizuoja Luterio, Kierkegaardo ir Bergsono tekstus, gilinasi į Rilkę, Traklio, Hölderlyno poeziją bei Dostojevskio kūrybą, žavisi Mokytojo Eckharto intuicijomis. Eckhartas Heideggeriui vėliau bus vienintelis viduramžių autorius, vertas dėmesio ne kaip tipiškas būties užmiršimo atstovas, bet kaip galintis kažką pasakyti apie sunkų *Sein ir Dasein* klausimą²⁷.

Nemažą įtaką Heideggeriui turėjo Husserlio traktatas *Loginiai ieškojimai*, kuris jam tapo stalo knyga, bei kiti veikalai, kuriais naudojosi rengdamas habilitacinį darbą. Asmeninė pažintis su Husserliu prasidėjo apie 1917 m., o praėjus keturiasdešimt šešeriems metams Heideggeris teigs, jog būtent Husserlis, o ne neokantizmas, lemiama 1912–1916 metais jam atvėrė tolimesnių ieškojimų perspektyvą, nes „fenomenologijos dėka tapo įmanoma *transcendentaliniam subjektivumui* suteikti pirmapradiškesnę ir universalesnę prasmę“²⁸.

KOVA PRIEŠ PSICHOLOGIZMĄ (1912–1913)

Jaunajam Heideggeriui, patekus į neokantizmo aplinką, teko susirungti su svarbiausiais Kanto sekėjais, Husserlio ir scholastų priešininkais – psichologizmo mokyklos atstovais. Pastarieji žmogaus mąstymą bandė suvesti į elementarius psichinius procesus, aptinkamus ir aprašomus empiriniu-moksliniu me-

todu. Siekdamas išvaduoti iš psichologizmo mokyklos neokantiškai traktuojamą logiką, Heideggeris rašo darbą *Sprendimo doktrina psichologizme*²⁹.

Šiame darbe aiškiai jaučiama Husserlio įtaka, o taip pat scholastikos ir neokantizmo idėjų samplaika. Heideggeris darbe išlaiko scholastinės *formaliosios lo-*

gikos struktūrą, nors *logikos esmė* jau buvo suvokiama, remiantis neokantizmo mokymu³⁰. Heideggerio kova prieš psychologizmą mus domina tiek, kiek ji parodo jauno filosofo mąstymo dinamiką ir naują kryptį.

1913 m. Heideggeris naujai interpretuoja logikos sąvoką, kurią priešpriešina psichologistiniams argumentams, kurie tiesiogiai siejami su amžinybės ir laiko santykių vizija. Amžinybės ir laiko problema yra neatsiejama nuo viduramžių ir modernųjų scholastų būties traktuotės. Amžinybė jų darbuose iškyla kaip dieviškoji, nejudančioji, transcendentinė būtis, o laikas – kaip matmuo, kuriuo matuojama visa, kas juda ir keičiasi, kas yra šiauriniame pasaulyje, kas tik *kryps-ta* link amžinybės. Laikas, pasak Heideggerio, negali būti apmąstomas, neatsižvelgus į jį transcenduojančią amžinybę. Thomā teigimu, Heideggerio kova prieš psychologizmą atspindi šią scholastinę laiko ir amžinybės idėją ir joje įteisintas vertybes³¹.

Patyręs neokantininkų poveikį, Heideggeris amžinąją ir transcendentinę tvarką suvokia kaip idealiąją ir loginę prasmų sferą, o laiką – kaip realių faktų sritį. Tokiam požiūriui formotis įtakos turėjo Rickerto filosofinė sistema, kurioje aiškiai nustatoma riba tarp vertybės ir egzistencijos, tarp *tai verta* ir *tai yra, das gilt* ir *das ist*. Rickerto filosofinėje sistemoje vertybės loginė prasmė kyla iš egzistencijai nepriklausančio šaltinio ir transcenduoja egzistuojančius realius faktus.

Vertinti psichines realių faktų reprezentacijas kaip loginių prasmų idealumo šaltinį – tai reikštų sunaikinti transcendenciją bei amžinybę ir laiką paversiti galutine instancija. Būtent tai ir daro

psichologizmas, su tokia jo nuostata ir kovoja Heideggeris. Kitaip tariant, scholastinių vertybių vardan, apsiginklavęs neokantiškomis išraiškos priemonėmis ir argumentais, Heideggeris paverčia loginių „prasmų karaliją transcendentine karalyste, absoliučiai svetima realiai egzistencijai: *Es ist der Bedeutung völlig fremd, zu existieren*. Tarp idealiųjų loginių ir gramatinių prasmų srities realiai egzistuojančių ženklų tvyro bedugnė“³². Pasak Thomā, 1912–1913 m. Heideggerio darbai rodo, jog jis „paskutinį kartą bando paklusti teologinei schemai transcendentalinės filosofijos rėmuose“³³.

Heideggeris yra scholastikas neokantiškoje mokykloje, apdainuojantis loginių prasmų pasaulį amžinybės paslapčių tonacijose³⁴ ir jį priešpriešinantis laikui – „viskam, kam būdinga laikiškai bėgti ir tekėti, būti-akte“³⁵. Analogiškai Heideggeris grindžia scholastinę tiesos sampratą, reikšdamas ją neokantiškomis kategorijomis: „Senoji tiesos sąvoka *adaequatio rei et intellectus* gali būti iškeliamą iki grynosios logikos lygmenis, kai *res* yra suvokiamas kaip objektas, o *intellectus* – kaip lemiančios prasmės turinys“³⁶.

1913 m. disertacijoje Heideggeris nevartoja žodžio *amžinybė*. Susidaro įspūdis, kad jis vengia neokantiškas kategorijas atvirai sieti su teologinėmis arba scholastinės metafizikos sąvokomis, lyg sąmoningai sustodamas ties teologijos slenksčiu. Neneigdamas scholastinio savo minties horizonto, Heideggeris perkelia mąstymo svorio centrą: nors ir nepa-neigta, *amžinybės* sąvoka jau nebėra visos filosofijos tikslingumą organizuojantis faktorius, o jo vietą užėmusi Rickerto loginių prasmų ir vertybių sfera nebegali tapti lengvu amžinybės sinonimu. Thomā

interpretacija turi būti papildyta kito Heideggerio filosofijos tyrinėtojo Philippe Capelle-Dumont įžvalga, jog 1913 m. darbe Heideggeris ne tiek stengiasi sekti teologine schema transcendentalinės filosofijos rėmuose, kiek kuria *kitokią* transcendencijos sampratą³⁷.

Jis atskiria vertybinių loginių prasmių pasaulį nuo teologinės-scholastinės amžinybės ir išskiria jam autonominę sritį. Būtent čia mes matome pirmą kartą Heideggerio mintyje atsirandant ribą tarp teologo ir filosofo, čia regimai prasideda jo mąstymo slinktis tolyn nuo *amžinybės* – link *žemesnės* sferos, realiai dar nepasiekiant laiko, bet artėjant prie jo.

Pagaliau darbo apie psychologizmą pabaigoje jaunasis Heideggeris be išlygų patvirtina naują savo mąstymo kryptį. Paveiktas Lasko idėjų, jis jau atvirai įvardija *egzistencijos laikiskumą* kaip galimai svarbią filosofinę temą³⁸. Nagrinėdamas beasmenius sakinius (*žaibuoja, ugnis!*), Heideggeris tvirtina, jog jie atveria kitą zoną negu stabilūs loginiai sprendiniai. Juose yra pagautas tam tikras realybės pulsavimas, *kažkas vyksta, staiga atsitinka*.

Literatūra ir nuorodos

- ²⁴ Matematikos studentas Heideggeris puoselėja ambicingą projektą apmąstyti „erdvės ir laiko problemą matematinėje fizikoje“, kur „viskas buvo sukręsta reliatyvumo teorijos“. Šį ketinimą jis išdėsto savo globėjui prelatui Saueriui laiške, kurį cituoja Hugo Ottas savo darbe *Martin Heidegger. Eléments pour une biographie*. – Paris: Payot, 1990, p. 77–78.
- ²⁵ *Neuere Forschungen über Logik // Literarische Rundschau für das katholische Deutschland*, 1912, nr. 38, col. 467.
- ²⁶ *Literarische Rundschau für das katholische Deutschland*, 1914, nr. 40, col. 332.
- ²⁷ Apie Heideggerio ir Mokytojo Eckharto santykį žr. Philippe Capelle. *Heidegger et Maître Eck-*

Taigi Heideggeris numato galimybę žmogaus protui išeiti anapus pačios logikos ir be jos tarpininkavimo tiesiogiai patekti į konkrečią egzistenciją, į *laikišką realybę*³⁹. Tyrinėdami Heideggerį, turime niekada nepamiršti jo nuolatinio rūpesčio suvokti realybę ir būti kaip tokią lyg *anapus* transcendentalinio subjekto. Tikriausiai čia ir pasireiškia pati subtiliausia viduramžių scholastikos įtaka jo mąstymui. O tik ką nagrinėtame 1913 m. tekste jau užčiuopiame pirmąsias, kad ir kokios blankios jos dar būtų, brandžiojo Heideggerio transcendencijos sampratos užuomazgas.

Apibendrinant galime teigti, kad 1913 m., kaip tikintis katalikas, Heideggeris išpažino teologinį scholastinį amžinybės ir laiko dualizmą, tačiau kaip filosofas jis koncentravosi ties neokantiškąja Rickerto loginės vertės (*das gilt*) ir realios egzistencijos (*das ist*) perskyra. Paveiktas Lasko idėjų, jis siekia tiesiogiai priėti prie šios, laike pulsuojančios, egzistencijos. Heideggerio žvilgsnis pradeda krypti tolyn nuo *anapusinio pasaulio*, nuo *amžinybės*, į *laikiškąjį šiapus*.

hart // Revue des sciences religieuses, 1996, t. 70, p. 113–124.

²⁸ *Mein Weg in die Phänomenologie // Zur Sache des Denkens*. – Tübingen: Niemeyer, 1969, p. 84.

²⁹ Žr. *Die Lehre von Urteil im Psychologismus. Ein kritisch-positiver Beitrag zur Logik // Gesamtausgabe*, t. 1. – Frankfurt-am-Main: Herrmann, 1978, p. 1–129.

³⁰ Būtent taip Heideggeris apibūdina savo mąstymo sandarą, rašant darbą apie *Sprendimo doktriną* *psichologizme*, žr. *Curriculum vitae* (1915), cituojamą H. Ott. *Martin Heidegger. Eléments pour une biographie*, p. 91.

³¹ Žr. D. Thomä. *Die Zeit des Selbst und die Zeit danach. Zur Kritik der Textgeschichte Martin Hei-*

- deggers 1910-1976. – Frankfurt: Suhrkamp, 1990, p. 54.
- ³² J. Greisch. *Ontologie et temporalité*. – Paris: PUF, 1994, p. 10. Čia yra cituojami paskutiniai Heideggerio disertacijos žodžiai, *Die Lehre von Urteil im Psychologismus. Ein kritisch-positiver Beitrag zur Logik // Gesamtausgabe*, t. 1. – Frankfurt-am-Main: Herrmann, 1978, p. 129.
- ³³ D. Thomä. *Die Zeit des Selbst und die Zeit danach. Zur Kritik der Textgeschichte Martin Heideggers 1910-1976*. – Frankfurt: Suhrkamp, 1990, p. 54.
- ³⁴ Žr. M. Heidegger. *Die Lehre von Urteil im Psychologismus. Ein kritisch-positiver Beitrag zur Logik // Gesamtausgabe*, t. 1. – Frankfurt-am-Main: Herrmann, 1978, p. 95: „Galbūt čia mes esame atsidūrę galutinės ir neišreiškiamos sferos aki-vaizdoje, kurios labiau jau niekaip ir neįsteng-
- sime suprasti, o visi mūsų jai užduodami klausimai liks be atsako“.
- ³⁵ Ten pat.
- ³⁶ Ten pat, p. 99.
- ³⁷ Žr. Philippe Capelle-Dumont. *Filosofija ir teologija Martino Heideggerio mąstyme*. Iš prancūzų k. vertė P. Aleksandravičius. – Vilnius: Aidai, 2010, p. 168.
- ³⁸ Žr. ten pat, p. 153.
- ³⁹ Jau savo straipsnyje *Neuere Forschungen über Logik Heideggers* apie beasmenius sakinius rašė: „Jie nuo pat pradžių buvo tikras mokslinės logikos kryžius, bet būtent jie labiausiai ir kėlė būtinybę iš pagrindų apmąstyti skirtumą tarp gramatinės formos ir loginio sprendinio“, *Lit-rarische Rundschau für das katholische Deutschland*, 1912, nr. 38, col. 521.

B. d.